

Két Bárdos-kötet tanúságai és tanulságai

Negyven vegyeskar, Negyven egyneműkar

Bárdos Lajos születésének 115., a két kötet megjelenésének 30. évfordulóján a zeneszerző 85. születésnapját köszöntő gyűjtemények alapján megkísérelünk áttekintést adni a szerző világi kórusműveiről, s kicsit betekinteni a zeneszerzői műhelybe. A világi művekre kell összpontosítanunk, mert vallásos jellegű kompozíciót – s ez már maga jellemzi a kort, annak ideológiai alapvetését, amikor a kötetek megjelentek – mindössze hármat – igaz, súlyos nagyszabású darabokat – tartalmaz a vegyeskari kötet; a másik egyet sem.

A kötetek kiadói adatai: **Negyven egyneműkar**

EDITIO MUSICA BUDAPEST, 1984, Z. 12 876

Felelős szerkesztő: Kovács Máttyás [?]

Legkorábbi kompozíció: 1931, legkésőbbi kompozíció: 1980

Negyven vegyeskar

EDITIO MUSICA BUDAPEST, 1984, Z. 12 877

Felelős szerkesztő: Kovács Máttyás

Legkorábbi kompozíció: 1940, legkésőbbi kompozíció: 1981

Bárdos-művek kötetes kiadására nem ekkor került sor először. Érdekes áttekinténünk az előzményeket, mert a szerző közreműködésére valló szerkesztési elvek is feltűnnek a korábbi kiadványokban.

Tizenégy vegyeskar – köztük néhány első megjelenés, 1959-ben a 60 éves szerzőt köszöntötte.

Hús egyneműkar három szólamra gyermekkarok számára, részben női- és férfikarra is. – 1964, a 65. születésnapra. Tematikus „fejezetek”: Buzdítás, Szép a huszár (március 15-ére is), Alkalmak, ünnepélyek, Tréfa, móka, vidámság.

Tizenegy vegyeskar – 1979, a 80. születésnapra. „Fejezet-címek”: Jelige, Kezdő ének, Történelmi képek, Laus laboris [A munka dicsérete], Két Ady-kórus, Záró-ének.

Az utolsó kötetek tartalmi tagolása: **Negyven egyneműkar**

Jelmondatok – 3 mű; Magyar népdalok – 5 mű (3 ciklus); Idegen dal-
lamok – 5 mű (4 sorozat);

Egyéb kórusok – 7 mű.¹

Negyvenöt vegyeskar

Jelhangok – 6 mű; Népdal-letétek – 20 mű [ebből 7 kétszólamú, 5 háromszólamú (4 ciklus)], 8 négyszólamú (6 ciklus); Lírai kórusok (költői szövegekre) – 17 mű; Motették – 3 mű; Záró kórus.²

¹ Ez csak 20 műnek látszik, tehát a nem folyamatos előadásra zánt sorozatok egyes tételeit önálló alkotásnak kell tekintenünk, ám a műcímek és az önállóan előadható tételek száma összesen: 56.

² Mű címek és önállóan előadható tételek száma a tartalomjegyzékben: 67.

Arra nincs itt lehetőségünk, hogy az egymást követő kötetek közötti átfedéseket számba vegyük. Az azonban szükséges, hogy az egyszerre megjelent kötetek közötti „átjárásokat”, áttekintsük.

Átfedések: átiratok és variánsok

Negyvenöt vegyeskar

Negyven egyeneműkar

Cantemus! (Bárdos L.) – 1977

Cantemus! (Bárdos L.) – 1977

Dolgozni (József A.) – 1948

Dolgozni! (József A.) – 1966

Tiszai dallamok – 1940

Tisza partján – 1977

Kodály köszöntése (Weöres S.) – 1957

Bérc a rónán (Weöres S.) – 1957

Láng és fény (dr. Vargha K.) – 1976 (?)

Láng és fény (dr. Vargha K.) – 1976 (?)

Eredetileg: Istené az áldás (Erdélyi J.) – 1942(!)

Ha megvizsgáljuk a párhuzamos darabokat, láthatjuk, a változat létrejöhet pusztán „áthangszerezéssel” (pl. a Cantemus! esetében), de lehet jelentős a különbség, melyet redukcióval vagy a zenei szövet gazdagításával ér el a szerző. Ilyen pl. a József Attila vers megzenésítésének két változata (Dolgozni!), illetve a Tiszai dallamok – Tisza partján „ikerpár”.

A változatok létrejöttének többféle oka lehet. Saját indíttatás, egy-egy ünnepi alkalom célszerű „kiszolgálása”, vagy éppen kívülről érkezett kérés az átdolgozásra.

Köztudott, mégis megemlíthetjük, hogy Bárdos világi karművei alapvetően két forrás valamelyikéből táplálkoznak. Jól mutatja ezt a vegyeskari kötet két legtöbb darabot tartalmazó csoportja: Népdal-letétek, illetve Lírai kórusok, vagyis a dallamot-szöveget együtt kínáló kollektív alkotás ad inspirációt és feladatot a symphonetának, míg a költői vers a zeneszerzőt dallamkitalálóvá, phonsacusszá is teszi. Szerzőnknek azonban számos olyan műve van e két kötetben is, amelyhez saját téma, vagy – például más népektől – kölcsönzött dallam volt a kiindulópont, melyhez szöveget kellett adni. Tehát a költők és fordítók mellett az ad notam szövegek íróit is számba kell vennünk. Az ilyen kompozíciók létrejöttében Lukin László munkatársi hozzájárulását kell kiemelnünk.

A névsor Bárdos Lajos sokirányú tájékozódását mutatja: a legnagyobbakat (Babittól Weöresig) és a kevésbé jelentőseket, ha éppen az ő irodalmi hozzájárulásuk volt célszerű – mint például egy-egy várostörténeti műnél – szívesen választotta alkotótársnak. E kötetekbe foglalt művek szöveg-szerzőiként összesen 24, illetve 12 nevet vehetnénk jegyzékbe.

Emeljük ki néhány szempontot a zeneszerzői műhely jellemzésére.

Alkotó-előadóművész együttműködés

Az alkotókat egy-egy előadó hosszabb távon segítheti és viszont. A kölcsönös emberi és művészi bizalom megtermékenyítően hat. Ennek meggyőző példája Lantos Rezső és kórusának itthon és külföldön is sikereset hozó szolgálata a Bárdos-művek gyarapítására.

Lantos Rezsőnek és a KISz Központi Énekkarának dedikált hét mű azt bizonyítja, hogy Bárdos Lajos semmiféle politikai-mozgalmi ügyet nem vállalt fel, de szívesen választott közéleti témát a humanitás és a haladás gondolatköréből.

Műfajok

Az egyszerű, kórusiskolának beillő kétszólamú feldolgozásoktól a nagyszabású szvitetekig bővülő kínálat jól jelzi, hogy Bárdos mennyire magévá tette zeneszerzői és karvezetői szempontból is a kodályi gondolatot: a többszólamú magyar zenének a néphagyományból kell megújulnia, sőt kialakulnia.

A vegyeskari kötetbe felvett művek sora – némi időbeli átfedéssel azt is megmutatja, hogy a népdal-kötöttségű műveket az 1960-as években az irodalmiak váltották fel.

Elő népdalrapszódia (Tilinkós) – 1951, Második népdalrapszódia – 1961, Csillagvirág (virágénekek, népdalok) – 1968, A jövő emberéhez – 1960 (Pákolitz: Irigy sajnálkozás),

Tűzszivárvány (Nagy L.) – 1962, Még nem elég! (Váci M.) – 1964, A dal titka (Babits) – 1972, ajánlása: „...akik már tudják a dal titkát”.

A három motetta más, nem kevésbé fontos oldaláról mutatja be a zeneszerzőt. Kettő (Popule meus, Libera me) még az 1930-as évek egyházzene-központú időszakából való, a Jeremiás próféta könyörgése (Balássy László fordításában) datálása pedig Budapest, 1956. II. 28.-III.1. Alig lehet kétségünk az időszerű „áthallás” felől:

*Szánj meg uram, szánj meg minket, / Szánd meg szörnyű szégyenünket,
/ Örökségünk elrabolták, másoké az ősi jószág.[...]*

Ím kérünk: add vissza sok boldog évünk!

A zeneszerzői stílusjegyeket keresve a kötetek darabjaiban feltűnik a szövegtelen (valamilyen hangzóval – a, m, haj, bim-bam – megszólaló) bevezetések nagy száma. Az egyneműkari darabok közül 14, a vegyeskariak közül 12 él ezzel a megoldással. Köztük több a kétkvartos vázra épülő („névjegy-motívum”, pl. szó,-dó-re-szó, lá,-re-mi-lá), ahogy a Kodály köszöntése és párdarabja a Bérc a rónán, továbbá a Magos a rutafa és a Hajnali dal mutatja. (E dallamelem persze szöveges témákban is előfordul: pl. Még nem elég.)

A ciklusképzés meghatározó elemei közül a tempót emeljük ki. Talán a legjellemzőbb a fokozódó tempó, mintegy a 19. századi lassú-friss párdarabok mintáját követve: Magos a rutafa, Este van már, Becskereki menyecske, Csillagvirág, mindkét Népdalrapszódia. A Tiszai dallamok / Tisza partján a mérsékelt – lassabb – táncos gyors hármasságot követi, a Hét kurta kórus egyváltéban való éneklésre gyorsul, de a végén visszafogja kissé a tempót.

Bár egy tételesnek számítanak itt említjük még meg a két népdalrondót, mindkettő két közjátékkal: Táncol a rózsám, Szól a doromb.

Másféle problémát vetnek fel azok a sorozatok, amelyek inkább önálló tételek gyűjteménynek tekinthetők, mint valódi összeépített ciklusnak. Ilyenek az Európa peremén és a Négy földrész az egyneműkari darabok között.

Bárdos Lajos egész alkotóművészete és karnagyai működése hitvallásaként fogalmazta meg a Cantemus! latin szövegét, melyet – rövid áttekintésünk végén záró gondolatként – Lukin László fordításában idézünk:

Csak énekelj, / mert az ének jó dolog!

Csak énekelj, / mert az ének víg dolog!

Csak énekelj, / mert az énekben szív dobog!

Ittész Mihály

Megemlékezések Rajeczky Benjamin halálának 25. évfordulója alkalmából

Rajeczky Benjamin tevékenysége három nagy területre terjedt ki: **ciszterci szerzetesi** szolgálat, melynek részét képezte az egyszerű pap küldetéstudattal párosult lelkiismeretes napi feladata, az egyháztörténeti, teológiai kutatás és pl. az Éneklő Egyház katolikus énekeskönyv fel-frissítése ügyében végzett munkája. Másik nagy terület, ahol maradandót alkotott a **zenepedagógia**, ahol neve összeforrt a hozzá hasonlóan Kodály szellemi hatása alatt a teljes iskolai zenei nevelés gyökeres megváltoztatásán munkálkodó *Ádám Jenő, Bárdos Lajos, Kerényi György* nevével.

A budai Szent Imre Gimnáziumban diákjaival, az általa vezetett kórusokkal és általa létrehozott iskolai zenekarral a kortárs művek, azon belül az új magyar kompozíciók ismertté tételét vállalta (Bartók pl. számukra írta át kis zenekari kísérettel az Egyneműkarok hét darabját). Emellett mind a régi zene (elsőként énekeltek az iskolában gregorián és Perotinus műveket, s Rajeczky kezdte idehaza a nagyközönséggel is megismertetni Vivaldi műveit), mind a kortárs zene művelése terén kitűnt. Legfőképp pedig elsőként vezette be, már az 1936-tól négy próbalemezzel elindult ún. Pátria lemezeiről felcsendülő népdalok, hangszeres népi dallamok bemutatását, megtanítását az iskolában. A Pázmány Péter Tudományegyetemen pedig egyetemi szinten tanította többek közt az európai és magyar népzeneét.

Harmadik működési területe a **zenetudomány**, önmagában is több részterületre oszló, külön-külön is teljes embert kívánó érdeklődési körrel: **gregorián és tágabb középkorkutatás**, benne t.k. a magyar többszólamúság, az általános zenetörténet, valamint a **népzenetudomány**, továbbá a gregorián és a népzene kapcsolata.